

Fiatalok terheltek a büntetőeljárásban – a nemzetközi egyezmények és gyakorlat, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga tükrében

I. Bevezetés

„Az európai igazságszolgáltatási rendszereknek a gyermekek különleges igényeihez igazítása még mindig nem elégséges. Kutatások bizonyítják, hogy a gyermekek véleménynyilvánításhoz, tájékoztatáshoz, védelemhez való joga és a velük szembeni megkülönböztetés tilalma nem érvényesül minden esetben a gyakorlatban. A törvénnyel konfliktusba vagy kapcsolatba került gyermekeket speciális jogok illetik meg, amelyekre az igazságszolgáltatás gyakran nem ad megfelelő választ.”¹

II. A fiatalok terheltek jogaira vonatkozó nemzetközi jogi szabályok

A fiatalok terheltek jogaira vonatkozó nemzetközi szabályok két fő kategóriáját különböztetjük meg: az első csoportot az egyezmények alkotják, amelyek kötelező jogi érvényűek az azokat ratifikáló államokban. Az egyezményekben részes államok mellett, hogy kötelesek tiszteletben tartani és teljesíteni az egyezményekben foglalt előírásokat, kötelesek időnként jelentést tenni azok nemzeti jogukban való érvényesüléséről is, melyet az egyes egyezmények által létrehozott szakértői testületek ellenőriznek. A nemzetközi szabályok másik kategóriáját a büntető igazságszolgáltatással foglalkozó – egyéb – emberi jogi dokumentumok jelentik: ezek lehetnek – többek között – nyilatkozatok, ajánlások, alapelvek, irányelvek, amelyek – egyrészt – kiegészítik az egyezményeket, – másrészt – hasznos és praktikus iránymutatásokat adnak azok érvényre juttatásához.

A nemzetközi jog a fiatalok terhelteket azon túlmenően, hogy minden – a felnőttkorú terheltek számára nemzetközi jogi egyezményekben² biztosított – emberi jogot garantálja számukra, életkorukból adódó kiszolgáltatottságuk és sebezhetőségük miatt további – speciális – védelemben részesíti.

Az ENSZ Közgyűlése által 1989. november 20. napján elfogadott és 1990. szeptember 2. napján hatályba lépett, az Egyesült Államok kivételével a Föld valamennyi államában ratifikált *Gyermekjogi Egyezmény* a gyermekek – általános – jogainak széles körét rögzíti. A fiatalok terhelteket a büntető igazságszolgáltatásban megillető – speciális – jogokat az

---

1 Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2016-2021) Children’s human rights CM (2015) 175 final 2016. március 3.

2 Universal Declaration on Human Rights 1948, Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment 1984 (and its Optional Protocol 2002), Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 1955, Code of Conduct for Law Enforcement Officials 1979, UN Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures 1990 (‘Tokyo Rules’), UN Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters 2002, UN Rules for the Treatment of Women prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders 2010 (‘Bangkok Rules’), UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems 2012, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 1950, European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment 1987, African Charter on Human and Peoples’ Rights 1986, American Convention on Human Rights 1978, Inter-American Convention to Prevent and Punish Torture 1985

ENSZ Gyermekjogi Bizottsága által 2007-ben elfogadott 10. számú *Általános Kommentár* taglalja.³

A Gyermekjogi Egyezmény deklarálja a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának négy alapelvét: a diszkrimináció tilalmát, a fiatalkorú legfőbb érdekének elsődleges szempontként történő figyelembe vételét, az élethez és fejlődéshez való jogot, valamint a fiatalkorúak véleménynyilvánításhoz való jogát az őket érintő döntések meghozatala során. Az egyezmény 40. cikkében a fiatalkorúak speciális igazságszolgáltatási rendszerének (különleges törvényekkel, eljárásokkal, hatóságokkal és intézményekkel) kialakítását írja elő a részes államok számára, követelményként fogalmazza meg a büntethetőségi korhatár megállapítását és kívánatosnak tartja a fiatalkorúak ügyeinek bírósági eljárás mellőzésével – az emberi jogok és törvényes biztosítékok tiszteletben tartásával – történő kezelését.

Az Egyezmény számos – fiatalkorúakkal foglalkozó – intézmény és hatóság együttműködésének szükségességére mutat rá akkor, amikor kimondja, hogy „rendelkezések egész sorát, így különösen a gondozással, az irányítással és a felügyelettel, a tanácsadással, a próbára bocsátással, a családi elhelyezéssel, általános és szakmai oktatási programokkal és nem intézményes megoldásokkal kapcsolatban rendelkezéseket kell hozni annak érdekében, hogy a gyermekek számára jólétüknek megfelelő, valamint helyzetükhöz és az elkövetett bűncselekményhez mért elbánást lehessen biztosítani.”⁴

Az Egyezmény tiltja a fiatalkorúakkal szemben a halálbüntetés és az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását, és hangsúlyozza, hogy a szabadságuk megvonására csak végső esetben, a lehető legrövidebb időtartamban kerülhet sor.

Az ENSZ Közgyűlése a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimum követelményekről szóló *Pekingi Szabályokban* (40/33. ENSZ Közgyűlési határozat, 1985. november 29.) fektette le az e tárgyú alapelveket, iránymutatásokkal és kommentárokkal segítve azok érvényre jutását. A közgyűlési határozat rögzíti, hogy a fiatalok – a fizikai, mentális és szociális fejlődésükre tekintettel – különleges gondoskodást és segítséget igényelnek, hangsúlyozza az átfogó társadalompolitika fontosságát a bűnmegelőzési célok érvényesülése érdekében, fontosnak tartja a családok, önkéntesek, közösségi csoportok, iskolák és más közösségi intézmények egyidejű mozgósítását annak érdekében, hogy visszaszorítsák az elkerülhetetlen jogi beavatkozások számát, szükségesnek látja egy nemzetközileg alkalmazható, egységes büntethetőségi korhatár elfogadását, rögzíti az arányosság alapelvét, kiemeli, hogy a szankciók megválasztásánál nemcsak az elkövetett cselekmény súlyát, hanem a fiatalkorú személyes körülményeit is értékelni kell, felsorolja a fiatalkorúak alapvető, az eljárás valamennyi szakaszában érvényesülő eljárásjogi biztosítékait (az ártatlanság vélelmét, a fiatalkorú azon jogát, hogy közöljék vele az ellene felhozott vádakat, a „hallgatás” jogát, a szülő vagy más gondozó jelenlétének jogát, a jogi képviselőt, a tanúkkal való szembesülést és a fellebbezés jogát), hangsúlyozza a magánélet védelmének szükségességét, szorgalmazza az alternatív szankciók alkalmazását, a fiatalkorúakkal a büntetőeljárás során kapcsolatba lépő személyek specializálódását és képzését, és rámutat arra, hogy a fiatalkorúak szabadságának korlátozására csak végső esetben, a lehető legrövidebb időtartamban kerülhet sor, melynek során el kell őket különíteni a felnőttektől.

Az ENSZ Közgyűlése által 1990. december 14. napján elfogadott 45/112. számú határozat (*Rijádi Iránymutatások*) a fiatalkori bűnelkövetés megelőzése tárgyában tartalmaz

³ General Comment No. 10 (2007) Children’s rights in juvenile justice

⁴ Gyermekjogi Egyezmény 40. cikk 4. bekezdés

szabályokat, rögzítve, hogy a prevenció program súlypontja a fiatalok jólétének biztosítása kell, hogy legyen. A határozat külön taglalja a fiatalkorúak szocializációs és integrációs folyamatában a társadalom különféle szektorainak – a családnak, az oktatási rendszernek, a közösségnek és a médiának – a szerepét, hangsúlyozza továbbá, hogy a bűnmegelőzési programokat tudományos kutatások eredményeit felhasználva kell összeállítani, azok hatékonyságát időszakonként ellenőrizni, majd rajtuk – szükség esetén – változtatni.

A szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelméről szóló, az ENSZ Közgyűlése által 1990. december 14-én elfogadott 45/113. számú határozat (*Havannai Szabályok*) rögzíti, hogy fiatalkorúak letartóztatására csak kivételes körülmények között kerülhet sor, a lehető legrövidebb ideig tarthat, és végrehajtása során a letartóztatott fiatalkorúakat el kell különíteni az elítélt fiataloktól. A határozat részletesen taglalja – többek között – a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak adatainak védelme érdekében teendő intézkedéseket, csoportokba sorolásuk szabályait, elhelyezésük körülményeit, oktatásuk, szakmai képzésük, munkavégzésük, a külvilággal való kapcsolattartásuk, vallásgyakorlásuk, egészségügyi ellátásuk és reintegrációjuk szabályait, hangsúlyozva a velük napi kapcsolatban álló személyzet speciális képzésének fontosságát.

AZ ENSZ égisze alatt született nemzetközi jogi szabályok közül megemlítendő a *Gazdasági és Szociális Tanács 1997. július 21. napján Bécsben elfogadott, 1997/30. számú határozata*⁵, amely iránymutatásokat ad a részes államoknak a fiatalkorúak igazságszolgáltatására vonatkozó, a Gyermekjogi Egyezményben és más nemzetközi szabályokban rögzített elvek implementálására. A határozat hangsúlyozza a speciális szervek és eljárások, valamint a mediáció és a helyreállító igazságszolgáltatás fontosságát, és kiemeli a nemzetközi együttműködés szükségességét.

Hosszú folyamat eredményeként, kb. 80 nemzeti jog szabályainak összevetéséből született meg – először 1997-ben a Renate Winter nevéhez fűződő – a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának ún. *Mintajoga*.⁶ (A Mintajog ezen első tervezetét dolgozta át 2011 márciusában Bécsben egy szakértőkből álló csoport.)

A Mintajog és a kapcsolódó Kommentár célja, hogy útmutatást adjon a részes államoknak a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának reformfolyamatában és segítse őket az e tárgyú törvényhozásban. A Mintajog – azon céllal, hogy a nemzeti törvényhozást harmonizálja a nemzetközi követelményekkel – nemzeti kontextusba helyezi a nemzetközi szabályokat és normákat. A Mintajog a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának alapelvein nyugszik, előírásokat tartalmaz a büntethetőségi korhatárra vonatkozóan, és javasolja a fiatalkorúak bíróságának felállítását, ahol független, speciálisan képzett bírók döntenek a fiatalkorúak büntetőügyeiben. A Mintajog felöleli a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának valamennyi szakaszát, kezdve a tárgyalás előtti szakasszal – kitérve az elfogás pillanatára, a letartóztatásra, valamint a rendőrségi őrizetben való bánásmódra – , folytatva a tárgyalási szakasszal, a szabadságelvonással járó és azt nélkülöző ítéletekre vonatkozó iránymutatásokkal, szabadságelvonás esetén részletesen szabályozva a fogvatartás körülményeit, előírásokat tartalmaz továbbá az utógondozásra és a reintegrációra vonatkozóan is. A fiatalkorúak formális igazságszolgáltatási rendszertől való távoltartása érdekében alapvető követelményként jelenik meg a Mintajogban a diverzió (elterelés) és –

---

5 Guidelines for Action on Children in the Criminal Justice System

6 Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law (Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary) United Nations Office on Drugs and Crime Vienna

különösképpen – a helyreállító igazságszolgáltatás. A Mintajog hangsúlyozza azon elvet, miszerint szabadságelvonásra csak a legvégső esetben, a lehető legrövidebb időtartamban kerülhet sor, kiemeli továbbá, hogy a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának – emberi jogi megközelítésű – átalakítása során segíteni kell a terhelteket abban, hogy jogaikat megismerjék és megfelelően gyakorolják, melynek érdekében be kell őket vonni a jogaik előmozdítását célzó programokba.

A fentiekben ismertetett ENSZ-szabályok hatékony érvényesülése érdekében Európában – regionális jelleggel – az Európa Tanács fogalmazott meg ajánlásokat.

Az Európa Tanács 2008. november 5. napján fogadta el a 11. számú MB ajánlást a fiatalkorú bűnelkövetőket érintő szankciókról és intézkedésekről (*Európai Szabályok*), melyben rámutat arra, hogy a fiatalkorúakkal szemben alkalmazott jogkövetkezményeket – a fiatalkorú legfőbb érdekét szem előtt tartva – az arányosság elvére figyelemmel, egyénre szabottan kell megválasztani, azaz a büntetéskiszabás során az elkövetett cselekmény súlyosságán túlmenően értékelni kell a fiatalkorú életkorát, fizikai és mentális érettségét valamint személyi körülményeit is, az alkalmazott szankciókat pedig – hatékonyságuk érdekében – rendszeresen felül kell vizsgálni. Az ajánlás a minimumintervenció elvét követi, és hangsúlyozza a mediáció és a helyreállító igazságszolgáltatás fontosságát. A dokumentum kiemeli, hogy az eljárás minden szakaszában védeni kell a fiatal bűnelkövetők magánéletét és biztosítani kell azon jogukat, hogy hatékonyan részt vehessenek az őket érintő eljárásokban.

Az Európa Tanács 2010. november 17-én fogadta el a *Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatást*, amely szerint a gyermekbarát igazságszolgáltatás a fiatalkorúak jogait és legfőbb érdekeit a hozzáférhető, gyors és gyermekközpontú közigazgatási, büntető- és polgári eljárások minden szakaszában a legmesszebb menőkig figyelembe veszi, kiemelt hangsúlyt helyezve a fiatalkorú érettségére, korára és értelmi képességeire.

Az Európa Tanács 2016. március 2. napján fogadta el legfrissebb *Gyermekjogi Stratégiáját*⁷, amelyben a „minden gyermek számára gyermekbarát igazságszolgáltatást” az öt prioritást élvező terület egyikeként határozza meg. Az Európa Tanács szükségesnek tartja – többek között – a gyermekbarát igazságszolgáltatás jó gyakorlatairól tartott regionális tanácskozásokat, ezen igazságszolgáltatás egyes aspektusairól történő adatgyűjtést, a fiatalkorúakkal kapcsolatba lépő jogi hivatásrendek tagjainak különleges képzését, a mediációt és a büntetés-végrehajtási intézetek rendszeres ellenőrzését.

III. Alapelvek

„...the best interest of the child shall be a primary consideration.” (CRC Art.3.)

Minden esetben, amikor a *fiatalkorú* közvetlenül vagy közvetve kapcsolatba kerül az igazságszolgáltatási rendszerrel, az őt érintő ügyek intézése során *mindenek felett álló érdekének* kell lennie az elsődleges szempontnak; esetükben a büntető igazságszolgáltatás hagyományos céljainak (megtorlás, elnyomás) háttérbe szorításával a helyreállító igazságszolgáltatás minél szélesebb körű alkalmazására kell helyezni a hangsúlyt.

A fiatalkorú *élethez való joga* jelenik meg a halálbüntetés és az életfogytig tartó szabadságvesztés tilalmában, míg a *fejlődéshez való joga* tükröződik azon – valamennyi nemzetközi jogi dokumentumban megjelenő – elvben, mely szerint fiatalkorú terhelt szabadságának megvonására csak a legvégső esetben, a lehető legrövidebb időtartamban és

⁷ Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2016-2021) Children’s human rights CM (2015) 175 final 2016. március 3.

csak úgy kerülhet sor, hogy közben a fejlődéshez való jogát teljes mértékben tiszteletben tartsák és biztosítsák.

A *diszkrimináció tilalmának* – általános – elve központi helyet foglal el a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában is, kiemelve azt, hogy különös figyelmet kell fordítani a – gyermekek bizonyos csoportjait (utcagyerekek, faji, etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbséghez tartozó gyermekek, bennszülött gyermekek, lánygyermekek, fogyatékossgal élő és bűnismétlő gyermekek) érintő – de facto diszkriminációra és egyenlőtlenségekre. Ezen elvvel összefüggésben – a felnőttekkel és a gyermekekkel szembeni egyenlő bánásmód biztosítása érdekében – rögzíti a Rijádi Iránymutatások 56. cikke, hogy azon magatartások, amelyek felnőttek esetében nem minősülnek büntetendő cselekménynek, nem lehetnek azok akkor sem, ha fiatalkorú követi el azokat. (A büntető törvénykönyvek ugyanis gyakran büntetni rendelik a fiatalkorúak – pszichológiai vagy társadalmi-gazdasági problémák eredményeként jelentkező – deviáns magatartásait, pl. a csavargást, az iskolakerülést, vagy a szökést.)

A fiatalkorú *véleménynyilvánításhoz* (és hallgatáshoz) *való joga* az eljárás valamennyi szakaszában érvényesülő alapelv: meg kell neki adni a lehetőséget, hogy az őt érintő ügyekben – közvetlenül, képviselő vagy testület útján – kifejtse véleményét, melyet – korának és érettségének megfelelően – a döntéshozatal során figyelembe kell venni.

A törvénnyel összeütközésbe került fiatalkorú *méltósága tiszteletben tartásának elve* a büntető igazságszolgáltatásban az erőszak minden formájának tilalmát és az erőszaktevők bíróság elé állításának kötelezettségét is magában foglaló alapelv.

IV. A fiatalkori bűnelkövetés megelőzéséről

„... just a person whom we must help to grow up.” (Adélaïde Vanhove, IJJO)

A fiatalkorúak életében fellelhető, – esetlegesen – bűnelkövetéshez vezető okok és körülmények közül a család szétesése (halál vagy diszfunkcionális működés miatt), a családi élet és a munka közötti – gyakran a gyermekekre irányuló figyelem és kontroll csökkenéséhez vezető – egyensúlyozás, az alacsony társadalmi-gazdasági státusz, a szegénység, a migráció (a kísérő nélkül maradt migráns gyermekek különösen veszélyeztetettek), a gyenge iskolai teljesítmény vagy a kimaradás az iskolából (amely már önmagában is megbélyegzéshez vezet), a munkanélküliség, a médiából és videójátékokból áradó agresszió, az alkohol- és droghasználat, a személyiség- és magatartásproblémák, valamint a családon belüli erőszak jelentik manapság a leggyakrabban előforduló rizikófaktorokat.

A fiatalkori bűnelkövetés megelőzését célzó stratégiák a prevenció három pillérére építenek: az *elsődleges prevenció* azon gyermekekre irányul, akik még nem kerültek összeütközésbe a törvénnyel. A bűnmegelőzési célból szükséges feladatok teljesítése ezen a szinten – az oktatás, az egészségügy, a foglalkoztatás stb. révén – a kormányzatra hárul, de eredményessége érdekében nélkülözhetetlen a szűkebb és tágabb család bevonása a prevenció programba.

Az európai jó gyakorlatok között tartják számon a svéd „Community Parent Education Programme” elnevezésű és az Egyesült Királyságban bevezetett „Webster-Stratten parent training programme” nevű programokat, amelyek keretében kiscsoportos foglalkozások során képzett terapeuták tanítják meg a szülőket arra, hogy hogyan kell megszabni a határokat, elkerülni a konfliktusokat, és javítani a szülő-gyermek kapcsolatot.⁸

⁸ European Crime Prevention Network, A Review of good practices in Preventing Juvenile Crime in the European Union 2006

A *másodlagos prevenció* a veszélyeztetett (pl. az iskolából kimaradt) gyermekekre fókuszál, akiknek – speciális oktatási és szabadidős programokkal – igyekszik szociális, érzelmi és magatartásbeli kompetenciákat tanítani.

A finn „Boys in the Forest” program keretében 7-15 hátrányos helyzetű fiút visznek el kempingezni, táborozni, hegyet mászni vagy kenuzni, mely kalandok során erősítik az önkontrolljukat, jártasságot szereznek a szociális kapcsolatok terén, és megtanulnak ellenállni a csoporthatásnak.⁹

A *harmadlagos prevenció* célja a visszaesés, a bűnismétlés megakadályozása, a fiatalkorú reintegrálása a közösségbe és a teljes társadalmi kirekesztés elkerülése. Ezt a célt szolgálják a fiataloknak hasznos elfoglaltságot nyújtó ifjúsági klubok, a drog- és alkoholfüggőséget gyógyító és az egészséges életmódot népszerűsítő programok.

A Berlinben 1998 óta működő „Fallschirm project”¹⁰ célja azon gyermekek további kriminalizálódásának megelőzése, akik olyan cselekményt követettek el, amely – ha a cselekmény elkövetésekor a büntethetőségi korhatárt már meghaladták volna – büntetendő lenne. Ennek érdekében a szakemberek rendszeres kapcsolatot tartanak a gyermekekkel és családjukkal, együttműködve a szociális hálózattal, a rendőrséggel és a gyermekek iskolájával. Megtanítják nekik azt, hogy hogyan kezeljék a krízishelyzeteket, és – pl. minden reggel elkísérve őket az iskolába – segítik az iskolarendszerbe és a szabadidős foglalkozásokba történő reintegrációjukat.

A korszerű bűnmegelőzési stratégiák intézményközi együttműködést feltételeznek. Lengyelországban például a belügyminiszter, az oktatási és sportminiszter, a szociálpolitikai, egészségügyi és igazságügyi miniszter valamint a rendőr-főkapitányságok együttműködésével komplex programot vezettek be az antiszociális viselkedés és a fiatalkori bűnözés megelőzése érdekében.

Az ENSZ Közgyűlése a Rijádi Iránymutatásokban rámutat arra, hogy azon esetekben, ahol hiányzik a stabil családi háttér, és a közösség mindazon törekvései, amelyek a szülőket e tekintetben támogatni voltak hivatottak, nem értek el eredményt, meg kell fontolni a gyermek alternatív elhelyezésének (nevelőszülők, örökbeadás) lehetőségeit.

Az Egyesült Királyságban kialakított „Childhood first” otthonok bentlakásos ellátást, speciális oktatást, családtámogatást és szisztematikus terápiát biztosítanak olyan 12 és 18 év közötti fiatalok számára, akik – többnyire kora gyermekkori traumából eredő – érzelmi és magatartásbeli problémákkal küszködnek.

V. Alternatív intézkedések (diverzió)

„measures for dealing with children, alleged as, accused of, or recognised as having infringed the penal law without resorting to judicial proceedings” (10. számú Általános Kommentár)

A diverzió – azaz a fiatalkorú terhelt elterelése a formális büntetőeljárástól – azon az elméleten alapszik, hogy egy – büntetendő cselekményt elkövetett – fiatalkorú nagyobb eséllyel lép újból a bűn útjára akkor, ha keresztülmegy a formális büntető igazságszolgáltatás

⁹ European Crime Prevention Network, A Review of good practices in Preventing Juvenile Crime in the European Union 2006

¹⁰ uaz.

rendszerén, mintha – azt elkerülve – alternatív szankciót (szankciókat) alkalmaznak vele szemben. A diverzió célja a büntetőeljárással szükségképpen együtt járó megbélyegzés és a formális szankciók – különösképpen a fogvatartás – kontraproduktív tényezőinek elkerülése.

Alternatív szankciók minden olyan esetben alkalmazhatók, amikor a hatóság (rendőrség, ügyész, bíróság) úgy ítéli meg, hogy azok alkalmazása a bírósági eljárásnál jobban szolgálja a fiatalokú reintegrációját, az áldozat érdekét, a bűnmegelőzést és a társadalom védelmét. Ezen döntés meghozatala során a hatóságoknak figyelembe kell venniük a cselekmény súlyosságát, annak körülményeit, valamint az elkövető életkorát és előéletét. Az alternatív szankciók alkalmazásának lehetőségei általában az első bűnelkövetőkre korlátozódnak, ritkábban alkalmazhatók második elkövetés esetén, és soha nem kerülhet sor visszaesők és a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetői esetében történő alkalmazásukra.

Az alternatív szankciók alkalmazásának feltétele, hogy elegendő bizonyíték álljon rendelkezésre a vádemeléshez, a fiatalokú – azt követően, hogy megfelelően tájékoztatták az alternatív intézkedés természetéről, tartalmáról és tartamáról – írásban, befolyástól mentesen elismerje a cselekmény elkövetését és – (különösen ha 16 év alatti) szüleivel vagy más képviselőjével együtt – beleegyezzen az alternatív szankció alkalmazásába. A diverzió nem járhat a szabadság megvonásával, annak során az emberi jogokat és jogi biztosítékokat – a legmesszebb menőig – tiszteletben kell tartani, eredménytelensége esetén pedig az ügyet vissza kell utalni a formális büntető igazságszolgáltatási rendszerbe. Ez utóbbi esetben a bűnösségnek a diverziós eljárás kezdetén tett elismerése bizonyítékként nem használható. Alternatív intézkedések alkalmazása esetén a cselekmény a fiatalokú priuszában nem kerül feltüntetésre.

Annak érdekében, hogy a diverzió eredményes legyen, számos alternatív – szükség esetén egymással kombinálható – szankció alkalmazása lehetséges. Az ügy „*elejtése*” mint diverziós taktika akkor alkalmazható, ha alaposan feltehető, hogy a fiatalokú nem fog ismételt büntetendő cselekményt elkövetni. [„(...) a fiatalokú viselkedés és magatartás, amely nem felel meg az általános szociális normáknak és értékeknek, gyakran az érési és fejlődési folyamat része, és a legtöbb esetben magától eltűnik a felnőtté válással.” Rijádi Iránymutatások I.5. (e)] Az informális *szóbeli figyelmeztetés* vagy a formálisabb *megrovás* alkalmazása során az elkövetőt és szülőjét (vagy más gondozóját) tájékoztatják a cselekményére alkalmazandó jogszabályról és arról a lehetséges szankcióról, amit a formális igazságszolgáltatási rendszer alkalmazna vele szemben. Azokban az esetekben, ahol ez szükséges, a fiatalokú *helyi segítségnyújtó* vagy *családtámogató szolgálatokhoz* küldik, amelyek kábítószerfüggőség-, indulat- és agresszió-kezelést, valamint egyéb problémamegoldási módokat tanítanak a fiatalokú elkövetőknek. A közösség szolgálatában vagy az áldozatnál végzendő *önkéntes munka* célja az okozott kár jóvátétele. A *helyreállító igazságszolgáltatás* célja a konfliktus feloldása és az okozott kár megtérítése egy olyan (*mediációs*) eljárásban, ahol a károkozó (elkövető) és az áldozat (egyén vagy a közösség képviselője) egy semleges helyen, megfelelően képzett mediátor irányításával és részvételével szemtől szemben megvitatják a történeteket és megállapodnak a megfelelő jóvátételben. A mediációnál szélesebb körű, ún. „*konferencia*” az áldozatok, azok képviselői, az elkövető, annak családtagjai és barátai, a közösség képviselői és más – a büntetendő cselekménnyel érintett – személyek részvételével a mediációhoz hasonló eljárás keretében zajlik. A helyreállító igazságszolgáltatás különösen hatékony fiatalokúak esetében, akikre pszichés fejlődésük folyamatában nagy hatással lehet az áldozattal való közvetlen találkozás és a szembesülés tettüknek az áldozatra gyakorolt hatásával, és segítheti őket annak felismerésében, hogy magatartásuk elfogadhatatlan és vállalniuk kell tetteik következményeit.

A helyreállító igazságszolgáltatás – a másik oldalról – lehetőséget ad az áldozatnak is arra, hogy kifejezhesse igényeit és közreműködjön a megfelelő jóvátétel meghatározásában.

VI. „Fair initial contact” – a rendőrségi szakasz

„as police are the first point of contact with the juvenile justice system, it is most important that they act in an informed and appropriate manner”
(Pekingi Szabályok 12.1 Kommentár)

A fiatalkorú igazságszolgáltatással való kapcsolatba kerülése, „az első benyomás” – a fiatalkorú terhelt későbbi rehabilitációjának sikerességére is kiterjedő – kiemelt jelentőséggel bír.

Általában a rendőrség az első hatóság, amellyel a fiatalkorú – a büntetendő cselekmény elkövetését követően – kapcsolatba lép. Tekintettel arra, hogy a fiatalkorú bűnelkövetők a társadalom egyik legsebezhetőbb csoportját alkotják, fontos, hogy a rendőrök és nyomozók különösen türelmesek legyenek velük, vegyék figyelembe az életkorukat és érettségük szintjét, a fizikailag vagy mentálisan sérült és azon terhelték speciális igényeit, akiknek kommunikációs problémáik vannak, elérjék, hogy a fiatalkorú megbízzon bennük, vegyék észre az erőszak és a kizsákmányolás jeleit, és fogadják el azt, hogy a gyermekekkel szembeni erőszak nem magánügy, hanem az emberi jogok megsértése.

Annak érdekében, hogy a rendőrség fiatalkorúakkal foglalkozó munkatársai a lehető legmegfelelőbb módon bánjanak a fiatalkorú terhelttekkel, speciális képzésben kell őket részesíteni.

A jó gyakorlatok között tartják számon a 2011-ben Jordániában felállított „Fiatalkorúak rendőrségi osztályát”, amelynek célja a fiatalkorúakkal szembeni rendőrségi eljárások fejlesztése, a gyermeki jogok tiszteletének erősítése, a helyi közösségekkel való intézményes kapcsolatok erősítése, a helyi közösségek figyelmének felhívása a gyermekek jogainak tiszteletben tartására, valamint a kormányzati és nem kormányzati szervezetekkel való kapcsolatépítés. Az osztály kiemelt figyelmet fordít dolgozói professzionalizmusára, amely megjelenik a kiválasztási és képzési mechanizmusában, valamint a fiatalkorúakkal foglalkozó dolgozók munkájának folyamatos értékelésében.¹¹

Törökországban a „Fiatalkorúak speciális rendőrségi egységében” dolgozó valamennyi szociális munkás, pszichológus és rendőr intenzív képzésben részesül, melyen túlmenően Isztambulban egy kérdőívet is kidolgoztak a jelentkezők pszichológiai alkalmasságának értékelésére.¹²

A rendőrség – a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának első lépcsőjeként – kulcsszerepet játszik a diverzió felismerésében is: ha úgy látja, hogy a társadalom és az áldozat jogainak védelme, a bűnmegelőzés és a fiatalkorú jog iránti tiszteletének kialakítása vagy erősítése érdekében nem szükséges a formális bírósági eljárás, a fiatalkorú ügyét alternatív útra terelheti.

A rendőrség számos országban széles hatáskörrel rendelkezik a fiatalkorú – formális vádemelés mellőzésével vagy figyelmeztetéssel történő – elengedésére. Ugandában például minden főbb rendőrkapitányságon felállítottak egy Gyermek- és Családvédő Egységet a fiatalkorú elkövetőkkel szembeni ügyek intézésére. Az egység fontos szerepet játszik a

---

11 Penal Reform International, Good Practice: Juvenile Police Department in Jordan

12 UNICEF, Good Practices and promising initiatives in juvenile justice in the CEE/CIS region, 2010.

fiatalkorúak – tanácsadás és figyelmeztetés alkalmazásával történő – diverziójában, melyen túlmenően tanácsokkal segíti a gyermekek szüleit is.¹³

Az elfogott fiatalkorút – korának és érettségének megfelelő módon – azonnal tájékoztatni kell elfogásának okáról és jogairól, szüleit vagy más képviselőjét (ha ilyen személy nincs, a gyermekjóléti szolgálatot) pedig haladéktalanul értesíteni kell arról, hogy a fiatalkorút miért és hol tartják fogva.

A Pekingi Szabályok általános szabályként rögzítik a rendőrségnek a fiatalkorúak jogainak tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettségét, mely magában foglalja a „kemény” hangnem és a fizikai erőszak tilalmát.

Fiatalkorúakkal szemben erőszak és korlátozó eszközök csak kivételes esetekben és csak akkor alkalmazhatók, ha minden más módszert kimerítettek és azok hatástalannak bizonyultak. Alkalmazásuk – mely nem lehet megalázó vagy lealacsonyító – csak a lehető legrövidebb ideig tarthat és arányosnak kell lennie az arra okot adó körülménnyel. Tilos fiatalkorúakkal szemben fegyvert, kést, bilincset, láncot, béklyót, kényszerzubbonyt, elektromos sokkolót, paprika spray-t, és más fájdalmat okozó technikákat alkalmazni. Az erőszak és korlátozó eszközök alkalmazásáról hivatalos feljegyzést kell készíteni, mely feljegyzéseket kivizsgálás céljából hozzáférhetővé kell tenni az arra jogosult hatóságok számára.

A fiatalkorú terhelteket csak speciális képzésben részesült rendőrök, nyomozók és ügyészek hallgathatják ki. Képzésüknek ki kell terjedni a fiatalkorúak fizikai, mentális és szociális fejlődésének sajátosságaira éppúgy, mint a leginkább sebezhető gyermekek (lányok, mozgáskorlátozott és utcagyerekek, vallási, nyelvi vagy más kisebbséghez tartozó gyermekek) speciális igényeire.

A fiatalkorúakat nem szabad kényszerítő kihallgatásnak vagy vallatásnak kitenni, valamint bűnösségük beismerésére kényszeríteni. Az ily módon beszerzett beismerő vallomást a bírósági eljárásban nem lehet bizonyítékként figyelembe venni. Annak megítélése során, hogy a fiatalkorú a beismerő vallomást kényszerítés hatására tette-e, a fiatalkorú életkorát és fejlettségének szintjét, az erőszak alkalmazását, a kihallgatás időtartamát és más hasonló – a bíróság által relevánsnak tartott – körülményeket kell figyelembe venni. A fiatalkorú terhelt kihallgatása során – életkorának, érettségének és személyes körülményeinek figyelembe vételével – megfelelő időközönként szünetet kell tartani, és a fiatalkorút legalább négy óránként étellel és itallal kell ellátni. Kihallgatásukra nem kerülhet sor 8 óra előtt és 22 óra után.

A Pekingi Szabályokban lefektetésre kerültek azon alapvető biztosítékok (az ártatlanság védelme, a vád megismeréséhez, a hallgatáshoz, a védelemhez és a jogi képviselethez, a szülő vagy más képviselő jelenlétéhez, a tanúkkal való szembesítéshez való jog, jog ahhoz, hogy a tanúkhöz kérdéseket intézhessenek és az őket érintő határozatokkal szemben magasabb szintű hatóságokhoz fellebbezhessenek), amelyeknek az eljárás minden szakaszában – így a rendőrségi szakban is – érvényesülniük kell. (Ezen elvek részletesebb kifejtését lásd a VIII. pontban.)

Fiatalkorú terhelték esetében előzetes letartóztatásra csak a legvégső esetben kerülhet sor, helyette – bizonyos feltételek (amely nem lehet óvadék letétele) mellett – szabadon

---

13 African Child Policy Forum, Realising Rights for Children: Good Practice, Eastern and Southern Africa, 2007.

bocsátásukról kell dönten. Ilyen feltételek lehetnek: a nap meghatározott szakában meghatározott helyen történő megjelenés, a lakhelyelhagyás időtartamának meghatározása, meghatározott személyekkel való kapcsolatba lépés tilalma, szoros felügyelet, családban vagy nevelőszülőknél történő elhelyezés.

A vádemelés előtti rendőrségi őrizetben lévő fiatalok csak kivételes körülmények – ha veszélyt jelentenek önmagukra vagy erőszakos magatartást tanúsítanak – fennállása esetén helyezhetők el zárt cellában. Garanciális szabály, hogy ebben az esetben is biztosítani kell folyamatos felügyeletüket és ellátásukat.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) vonatkozó esetjogából:

A *Salduz v. Törökország* (No. 36391/02, 27 November 2008) ügyben egy 17 éves terhelt vettek rendőrségi őrizetbe azért, mert részt vett egy a Kurdisztán Munkáspártot támogató illegális demonstrációban. A fiatalok ügyvéd jelenléte nélkül hallgatták ki a rendőrségen, ahol elismerte a demonstrációban való részvételét. Később – az ügyész és a nyomozási bíró előtt – visszavonta korábbi vallomását, azt állítva, hogy azt kényszer hatása alatt tette. Ezt követően ügyvédet rendeltek ki neki, majd a tárgyaláson ismét tagadta a demonstrációban való részvételét. Öt büntársa, akik a nyomozás során ellene tanúskodtak, a tárgyaláson visszavonták vallomásukat. A bíróság ennek ellenére – a rendőrségi őrizetben tett beismerő vallomásra alapítva ítéletét – bűnösnek találta a fiatalokot. A rendelkezésre álló más – nem meggyőző – bizonyítékokat a nemzeti bíróság a terhelt beismerő vallomásának tükrében értékelte.

Az EJEB megállapította, hogy az őrizetbe vétel során a terhelt jogi segítséghez való hozzáférése hiánya ellentétes az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: EJE) 6. cikk 1. bekezdésével¹⁴ és 3. bekezdésének c) pontjával¹⁵. Az EJEB – hangsúlyozva a nyomozati szakasz szerepének fontosságát – megállapította, hogy ahhoz, hogy a tisztességes tárgyaláshoz való jog kellőképpen „gyakorlati és hatékony” maradjon, szükséges az ügyvédi jelenlét biztosítása a gyanúsított első rendőrségi kihallgatása megkezdésének pillanatától.

Az EJEB döntésének meghozatala során különös súllyal értékelte a kérelmező életkorát, hangsúlyozva a jogi segítség különös fontosságát azokban az esetekben, amikor a terhelt fiatalok. (A *Salduz v. Törökország* ügyet az EJEB több mint 100 későbbi ítéletében alkalmazta hivatkozási alapként, rámutatva arra, hogy az olyan bizonyíték felhasználása, amelyet jogi segítségnyújtás hiányában lefolytatott nyomozati cselekmény során szereztek be, ellentétes az EJE 6. cikkével.)

A *Panovits v. Ciprus* (No. 4268/04, 11 December 2008) ügyben a 17 éves gyanúsítottat rablás és emberölés gyanújával vették őrizetbe. A gyanúsított úgy tett beismerő vallomást, hogy nem volt védője sem a kihallgatása előtt, sem az alatt, és ez irányú jogáról tájékoztatást sem kapott. A bírósági tárgyaláson, ahol már volt védője, azt állította, hogy beismerő vallomása nem volt önkéntes, azt megtévesztés, pszichikai nyomás és más nyomozati taktikák hatására tette.

---

14 EJE 6. cikk 1. bekezdés: „Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot (...) az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.”

15 EJE 6. cikk 3. bekezdés: „Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek jog van – legalább – arra, hogy (...) c) személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessen, és ha nem állnak rendelkezésre eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet.”

Az EJEB ítéletében kifejtette, hogy a gyanúsítottat – életkorára figyelemmel – nem kellett volna úgy tekinteni, mint aki tiszteletben van a jogi képviselőhöz való jogával, miként nem valószínű az sem, hogy – jogi segítség hiányában – tisztában volt vallomásának lehetséges következményeivel.

Az EJEB megállapította, hogy a gyanúsított védelemhez való jogáról történő tájékoztatásának elmaradása a rendőrségi kihallgatása előtt – különös figyelemmel arra a körülményre, hogy fiatakorú – , a védelemhez való jogának megsértését jelenti és az EJEE 6. cikk 1. bekezdésébe és 3. bekezdésének c) pontjába ütközik. Az EJEB ítéletében rámutatott arra, hogy a hatóságoknak aktív magatartással kellett volna gondoskodniuk arról, hogy a kérelmező megértse azt, hogy megilleti a jogi védelem és tanácsadás, valamint a hallgatás joga.

Az Okkali v. Törökország (No. 52067/09, 17 October 2006) ügyben a 12 éves autószerelő-tanoncot a munkáltatója bevitte az izmiri rendőrségre, mondván, hogy 275 dollárt ellopott tőle. A munkáltató – a fiú apjával kötött megállapodást követően – visszavonta a feljelentését, a fiút pedig szabadon bocsátották. Mielőtt az apa hazavitte a fiát, aláírt egy nyilatkozatot, miszerint a fiával megfelelően bántak a rendőrségen, és nem kéri fia orvosi vizsgálatát. Miután kijöttek a rendőrségről, a fiú tántorgott, dülöngélt, és kétszer hányt, majd amikor hazaértek és leöltöztették, számtalan sérülést és horzsolást láttak a testén. Ekkor a fiú elmondta az apjának, hogy vallatói bántalmazták.

Az EJEB ítéletében kimondta, hogy a kérelmező rendőrségi kihallgatásának módja az EJEE 3. cikkébe¹⁶ ütközik.

VII. A tárgyalás előtt fogvatartott fiatalok jogai

„...the pre-trial detention of minors should be used only as a measure of last resort; it should be as short as possible and, where detention is strictly necessary, minors should be kept apart from adults.” (Nart v. Turkey case, EJEB)

Fiatakorú terhelt tárgyalás előtti fogvatartására csak akkor kerülhet sor, ha súlyos bűncselekmény elkövetése miatt nyomoznak ellene, ha többszörös visszaeső, ha veszélyt jelent önmagára vagy más személyekre, továbbá ha fennáll a veszélye annak, hogy – szabadlábbon hagyása esetén – a büntetőeljárás sikerességét (pl. a tanúk befolyásolásával) megakadályozná, vagy – szökésével – a további eljárás alól kivonná magát.

A fiatalok terhelt tárgyalás előtti fogvatartása a lehető legrövidebb ideig tarthat. Nincs nemzetközi szabály arra vonatkozóan, hogy ez alatt milyen időtartamot kell érteni. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága a 10. számú Általános Kommentárban 30 napban határozza meg a tárgyalás előtti fogvatartás leghosszabb tartamát, míg a Mintajog szerint ez az időtartam legfeljebb három hónapig tarthat, mely egy esetben – további három hónappal – meghosszabbítható. A 10. számú Általános Kommentár 83. pontja rögzíti, hogy a végső döntést a vádemelést követő hat hónapon belül meg kell hozni.

A tárgyalás előtti fogvatartás időtartamát be kell számítani a későbbiekben kiszabott – szabadságelvonással járó – büntetésbe. A fogvatartás nem alkalmazható gyermekvédelmi intézkedés vagy mentális gyógykezelés helyettesítéseként vagy azért, mert a fiatalok hajléktalanok.

---

¹⁶ EJEE 3. cikk: „Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak, vagy büntetésnek alávetni.”

A tárgyalás előtt fogvatartott fiatalok megilletik mindazon jogok, amelyek a jogerős szabadságvesztést töltő fiatalok számára biztosítottak (lsd. X. pont), fellebbezéssel élhetnek a fogvatartást elrendelő határozattal szemben, és biztosítani kell számukra az ingyenes jogi védelmet annak érdekében, hogy felkészülhessenek a tárgyalásra.

A tárgyalás előtt fogvatartott fiatalok nem helyezhető el felnőttekkel vagy elítélt fiatalokkal együtt, fogvatartásának szükségességét pedig a fiatalok bíróságának rendszeresen, lehetőség szerint kéthetente felül kell vizsgálnia, és – ha a fogvatartás elrendelésének feltételei már nem állnak fenn vagy végrehajtásának körülményei nem megfelelőek – a fiatalok azonnal szabadlábra kell helyezni vagy más intézményben kell elhelyezni.

Az EJEB vonatkozó esetjogából:

A Nart v. Törökország (No. 20817/04, 6 May 2008.) ügyben a 17 éves elkövetőt egy kis élelmiszerbolt kirablásáért vették őrizetbe. A rendőrség a bolt közelében egy üres medencében talált rá az alvó fiatalokra. Másnap kétszer is megvizsgálták, mely orvosi vizsgálatok során megállapítást nyert, hogy be van gyógyszerelve, álmos és fizikailag gyenge. Az ügyész előtt nem tudott vallomást tenni, mert aludt. Ezt követően a nyomozási bíró elé vitték, de csak a büntőrség segítségével tudott felállni. Néha felkelt és válaszolt a kérdésekre. Tagadta, hogy részt vett volna a fegyveres rablásban. A védője a kihallgatása során többször is megjegyezte, hogy védelem nincs jó állapotban és törvénytörő ilyen állapotban kihallgatni, de a bíró elutasította kifogásait. A kérelmező büntőrség beismerte a vádban foglaltakat: elismerte, hogy sört ittak és gyógyszert vettek be, majd csokoládét, cigarettát, coca-colát, virslit és kekszet loptak a boltból. A nyomozási bíró vizsgálati fogságban tartotta őket. A kérelmezőt a Buca Börtönbe szállították, ahol felnőttekkel együtt helyezték el. Letartóztatása 48 napig tartott.

Az EJEB ítéletében rámutatott arra, hogy a fiatalok előzetes letartóztatására csak végső esetben kerülhet sor, a lehető legrövidebb ideig tarthat és végrehajtása során a fiatalokat el kell különíteni a felnőttektől, kimondta továbbá, hogy a terhelt előzetes letartóztatásának időtartama (48 nap) – különös figyelemmel arra, hogy az elkövetés idején fiatalok voltak – az EJE 5. cikk 3. bekezdésébe¹⁷ ütközik.

Az EJEB ítéletében hivatkozott az Európai Börtön szabályokra¹⁸, amely kimondja, hogy fiatalokat nem felnőttek börtönében, hanem kifejezetten erre a célra létrehozott intézményekben kell elhelyezni (11.1), ha pedig kivételesen mégis felnőttek számára létrehozott büntetés-végrehajtási intézményben helyezik el őket, rájuk vonatkozóan különös – a speciális helyzetüket és igényeiket figyelembe vevő – szabályokat kell hozni (11.2), továbbá a minden fogvatartott által igénybe vehető szolgáltatásokon túlmenően biztosítani kell számukra a közösségben élő valamennyi gyermek számára hozzáférhető szociális, pszichológiai, oktatási, vallási és rekreációs programokat (35.1).

Az EJEB ítéletében utalt továbbá az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának „a fiatalok bünelkövetés kezelésének új módjairól és a fiatalok igazságszolgáltatásának szerepéről”

---

¹⁷ EJE 5. cikk 3. bekezdése: „(...) letartóztatott vagy őrizetbe vett minden személyt haladéktalanul bíró, vagy a törvény által bírói hatáskörrel felruházott más tisztségviselő elé kell állítani, és a letartóztatott vagy őrizetbe vett személynek joga van arra, hogy ésszerű időhatáron belül tárgyalást tartsanak ügyében vagy a tárgyalásig szabadlábra helyezték.”

¹⁸ The recommendation of the Committee of Ministers to Member States of the Council of Europe on the European Prison Rules (Rec (2006)2), adopted on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies

szóló ajánlására¹⁹, melynek 16. pontja kimondja, hogy a fiatalkorúak – tárgyalás előtti – őrizete nem haladhatja meg a hat hónapot és csak akkor hosszabbítható meg, ha egy – az adott ügy nyomozásában részt nem vett – bíró meggyőződött arról, hogy az eljárási késedelmet a kivételes körülmények teljes mértékben igazolják. Ugyanezen ajánlás 14. pontja szerint fiatalkorú terhelt esetében – ahol csak lehetséges – alternatív megoldásokat (pl. rokonoknál vagy nevelőcsaládoknál való elhelyezés) kell keresni az őrizet helyett, amely sohasem alkalmazható büntetesként, megfélemlítés eszközeként, továbbá gyermekvédelem vagy mentális egészségügyi intézkedés helyett (17.).

A Güvec v. Törökország (No. 70337/01. 20 January 2009) ügyben a 15 éves terheltet 1995 októberében a Kurdisztán Munkáspártban való tagság gyanújával tartóztatták le, majd – az annak idején halállal büntetendő – az állam területi integritásának veszélyeztetése bűncselekmény elkövetésével vádolták. 1997 májusában módosították a vádat és a terheltet – ügyének újratárgyalását követően – 2001 májusában bűnösnek találták illegális szervezetben való tagságban, mely bűncselekmény miatt nyolc év négy hónap börtönbüntetésre ítélték. 2000 augusztusában – a börtönorvos jelentése szerint – a börtönben súlyos pszichiátriai problémákkal küzdött, 1999-ben kétszer kísérelt meg öngyilkosságot. Egy 2001-ben készült újabb orvosi jelentésben rögzítésre került, hogy a fiatalkorúnak 1998 szeptemberében volt egy harmadik öngyilkossági kísérlete is, 2000. június-júliusban pedig súlyos depresszióval kezelték. A jelentés rögzíti, hogy a kérelmező pszichés panaszai letartóztatásának idején kezdődtek, illetve súlyosbodtak. A kérelmező az EJEB előtt hivatkozott arra is, hogy a rendőrségi őrizet során elektromos sokkolót, nagy nyomású vizet és gumibotot használtak vele szemben.

Az EJEB ítéletében kimondta, hogy azon körülmények, hogy az elkövető mindössze 15 éves volt akkor, amikor őrizetbe vették, életének következő öt évét felnőttkorú elítéltekkel együtt töltötte, nem részesült megfelelő jogi védelemben, valamint 18 hónapon keresztül halálbüntetéssel fenyegetett bűncselekmény miatt állt büntetőeljárás alatt, a teljes bizonytalanság érzetét és olyan fokú pszichés problémákat okoztak számára, amelyek kétségtelenül közrehatottak abban, hogy többször is megkísérelt önkézével véget vetni életének. A nemzeti hatóságok pedig nemcsak a kérelmező problémáinak kialakulásáért felelősek, hanem nyilvánvalóan el is mulasztottak megfelelő egészségügyi ellátást biztosítani számára és lépéseket tenni ismétlődő öngyilkossági kísérleteinek megelőzése érdekében.

Mindezek alapján az EJEB arra a következtetésre jutott, hogy a kérelmezővel szemben eljáró hatóságok megszegtek az EJEE 3. cikkét, valamint – azzal, hogy túl hosszú ideig tartották letartóztatásban – az 5. cikk 3. és 4.²⁰ bekezdését, valamint – a 6. cikk 3. bekezdésének c) pontjára (védelem joga) figyelemmel – a 6. cikk 1. bekezdését (tisztességes eljáráshoz való jog).

A Kuptsov and Kuptsova v. Oroszország (No. 6110/03, 3 March 2011) ügyben az I.r. kérelmezőt 2002. október 29-én – még fiatalkorúként – többrendbeli, bünszervezetben elkövetett fegyveres rablás gyanújával tartóztatták le, és 2002. november 6-ig a

---

¹⁹ The recommendation of the Committee of Ministers to Member States of the Council of Europe concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice (Rec (2003)20), adopted on 24 September 2003 at the 853rd meeting of the Ministers' Deputies

²⁰ EJEE 5. cikk 4. bekezdése: „Szabadságától letartóztatás vagy őrizetbe vétel folytán megfosztott minden személynek joga van olyan eljáráshoz, melynek során őrizetbe vételének törvényességéről a bíróság rövid határidőn belül dönt, és törvényellenes őrizetbe vétele esetén szabadlábra helyezését rendeli el.”

Krasnoarmeyskiy Körzeti Rendőrségen tartották fogva. Az első éjszaka az 1. számú zárkában helyezték el felnőttekkel együtt. A zárka annyira zsúfolt volt, hogy a zárkatársaknak felváltva kellett aludniuk. A következő napon átszállították a 4. számú zárkába, amelynek 8 m²-én 10 fogvatartott osztozott. Az ablak nélküli zárkában egy halvány lámpa égett, amelyet soha nem kapcsoltak le. A fogvatartottak egy húsz cm széles és két méter hosszú padon vagy a betonon aludtak, napközben pedig állniuk kellett, mert a pad kicsi volt ahhoz, hogy mindannyian leüljenek. Nem mehettek ki a szabadba, mivel a rendőrségnek nem volt udvara, naponta kétszer-háromszor kísérték ki őket a WC-re. Nem adtak nekik enni és inni. Azt ették, amit a rokonoktól kaptak, vizet a WC-ből ittak.

Az EJEB megállapította, hogy a fiatalkorú terhelt fogvatartásának – fent részletezett – körülményei az EJEE 3. cikkébe ütköznek.

VIII. A fiatalkorú terheltek jogai a tárgyaláson

„...the proceedings should be conducted in an atmosphere of understanding to allow the child to participate and to express himself/herself freely. Taking into account the child’s age and maturity may also require modified courtroom precedures and practices.” (General Comment No.10 46. pont)

A gyors eljáráshoz való jog kiemelt fontosságú a fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárásokban, minél hosszabb idő telik el ugyanis a cselekmény elkövetése és a felelősségre vonás között, annál kevésbé valószínű, hogy a büntetés eléri a kívánt pedagógiai célt és annál nagyobb eséllyel lesz a fiatalkorú megbélyegzés áldozata. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának 10. számú Általános Kommentárja, a Gyermek Jogainak és Jólétének Afrikai Kartája, valamint az Európa Tanács Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatása is kimondja, hogy a fiatalkorúak ügyeiben – legfőbb érdekük védelme érdekében – a lehető leggyorsabban kell eljárni, és – ha szükséges – meg kell fontolni az előzetes – később felülvizsgálandó – döntések meghozatalának lehetőségét is. Hatékony szabályokkal (pl. a bizonyítékok beszerzésére nyitva álló időtartam meghatározásával) kell megtalálni a megfelelő egyensúlyt a fiatalkorúak gyors eljáráshoz való joga, valamint a vád és védelem tárgyalásra való felkészüléshez való joga között.

Az információhoz való jog megköveteli, hogy a bíróság – gyermekbarát módon – tájékoztassa a fiatalkorút arról, hogy miért áll bíróság előtt, mi a bizonyítás tárgya, mi az ő szerepe az eljárásban, kik az eljárás egyéb résztvevői, mi az eljárás menete és milyen jogi következményei vannak annak, ha bűnösnek találják.

A Havannai Szabályok 63. pontjának megfelelően a *kézbilincs és egyéb korlátozó eszközök használatának tilalma* a bírósági eljárásban is érvényesül.

A szülő vagy más gondozó jelenléte pszichikai és érzelmi támaszt nyújt a fiatalkorúaknak a tárgyalási szakaszban. A bíró – ha a gyermek érdekében szükségesnek látja – a tárgyaláson korlátozhatja vagy kizárhatja a szülő jelenlétét. Lehetnek olyan esetek is, amikor a szülő ismeretlen helyen tartózkodik, nem akar jelen lenni a tárgyaláson, vagy jelenléte – pl. azért, mert ő maga is részt vett a bűncselekmény elkövetésében vagy nem gondoskodott megfelelően a gyermekéről – nem szolgálja a fiatalkorú mindenek felett álló érdekét. A bíróságnak ilyen esetekben egy alkalmas rokon, családi barát vagy hivatásos gondozó személyében ki kell jelölnie egy felelős felnőttet (curator/guardian ad litem) vagy a gyermekjóléti szolgálat képviselőjét, aki segíti a fiatalkorút az eljárás során.

A *jogi segítséghez és képviselőhez való jogot* – lehetőség szerint – jogi képzettséggel rendelkező képviselők útján, és – az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának ajánlása szerint – ingyen kell biztosítani a fiatalok részére.

A *tolmáchoz való jogot* nemcsak az eljárás nyelvét nem értő, hanem a hallás- vagy beszédproblémákkal küzdő fiatalok számára is biztosítani kell megfelelő, speciális képzésben részesített szakemberek útján.

A *magánélet tiszteletben tartásához fűződő jognak*²¹ az eljárás minden szakaszában érvényesülnie kell annak érdekében, hogy elkerülhető legyen a szükségtelen publicitás és – a fiatalok ügyeiről szóló információ médiában való közzétételéből eredő – megbélyegzés. Ezen elv érvényesülése érdekében a Pekingi Szabályokban rögzítésre került, hogy nem jelentethető meg olyan információ (pl. szülők neve vagy a terhelt iskolája), amelyből a fiatalok azonosíthatók.²² Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága a 10. számú Általános Kommentárban azt javasolja a tagállamoknak, hogy a tárgyalásokat és a fiatalok kihallgatásait zárt ajtók mögött tartásuk, mely általános szabály alól csak pontosan körülhatárolt esetekben engedhetnek kivételt. A ítéletet nyilvánosan, úgy kell kihirdetni, hogy az elhangzottakból a fiatalok személyazonosságára ne lehessen következtetni.

Annak érdekében, hogy a fiatalok *tárgyaláson való részvételének joga* teljes körűen érvényesüljön, az eljárást – a bonyolult jogi kifejezések és szakzsargon lehetőség szerinti kerülésével – úgy kell lefolytatni, hogy a fiatalok megértse az ellene felhozott vádakokat, a bizonyítási eljárás és saját vallomásának jelentőségét, valamint cselekménye lehetséges következményeit. Ennek érdekében – figyelemmel a fiatalok életkorára, érettségének szintjére és speciális igényeire – szükséges a tárgyalóterem és az eljárás gyermekbaráttá tétele (például a tárgyalóterem berendezése, az eljárás informálisabbá, a bíró ruházatának kevésbé ünnepélyessé tétele, a jelenlévők számának csökkentése és időnkénti szünetek közbeiktatása révén).

A fiatalok megilleti a *véleménynyilvánítás joga* minden őt érintő kérdésben, és el kell látni a szükséges információval annak érdekében, hogy ezt a jogát hatékonyan gyakorolhassa. Joga van ahhoz, hogy vallomást tegyen, tanúkat jelöljön meg, nekik – közvetlenül vagy ügyvéd útján – kérdéseket tegyen fel, szembesüljön a vád tanúival és hozzájuk keresztkérdéseket intézzon, megilleti továbbá az utolsó szó joga is. Minden – a fiatalokot érintő – határozatot és szabályt meg kell indokolni és el kell neki magyarázni.

A fiatalok terhelt nem kényszeríthető arra, hogy vallomást tegyen vagy bűnösségét beismerje, a „*hallgatás jogának*” gyakorlása pedig nem értékelhető beismerő vallomásként.

A *fellebbezés joga* nem korlátozható csak a súlyos bűncselekményekre, és megilleti azon fiatalokat is, akiknek ügyét – alternatív szankció alkalmazásával – „elterelték” a formális büntetőeljárástól. Ha – a nemzeti jog által biztosított minden jogorvoslati lehetőség kimerítése után – feltehető, hogy a legmagasabb szintű bíróság végső döntése ellentétes az állam nemzetközi egyezményekben vállalt kötelezettségeivel, az illetékes szervhez – az Európa Tanács tagállamaiban az Emberi Jogok Európai Bíróságához – lehet fordulni. A fellebbezés jogának gyakorlásához nélkülözhetetlen a fiatalok – szükség esetén ingyenes – jogi képviselőinek biztosítása.

---

21 Gyermekjogi Egyezmény 40. Cikk (2) (b) (vii), Pekingi Szabályok 8. cikk, a Gyermekek Jogainak és Jólétének Afrikai Kartája 17. cikk 2. (d)

22 Pekingi Szabályok 8.2 cikk

Megjegyzendő, hogy a bírósági szakaszban is lehetőség van arra, hogy a bíró alternatív intézkedéseket alkalmazzon vagy visszautalja az ügyet az illetékes hatóságokhoz a diverzió lehetőségének megfontolása és e tárgyban hozott eredeti döntésének revideálása végett.

Az EJEB vonatkozó esetjogából:

A V. and T. v. the United Kingdom (No. 24724/94, 16 December 1999 és No. 24888/94, 16 December 1999) ügyben két tízéves fiú 1993. február 12-én egy bevásárlónegyedből elrabolt egy kétéves fiút, elvitték két mérföldnyire, halálra verték és a vasúti sínekre fektették. A tárgyalás 1993 novemberében három héten keresztül zajlott a „felnőttek bíróságán” egy bíró és 12 esküdt előtt. A tárgyalást megelőző két hónapban a szociális munkások bevitték a két fiút a tárgyalóterembe és egy – könyvekből és játékokból álló – „gyermek tanú csomag” segítségével megismertették velük a bírósági eljárást. A tárgyalást nagyfokú médiaérdeklődés övezte, mindahányszor a bíróságra érkeztek, ellenséges tömegek várták a vádlottakat a bíróság épülete előtt. Előfordult olyan eset is, hogy megtámadták az őket a bíróságra szállító járműveket. A tárgyalóteremben a sajtó és a hallgatóság számára fenntartott helyek teljesen megteltek. A tárgyalást a felnőttekkel szemben folytatott tárgyalások formalitása jellemezte, a bíró és a vádló parókát és talárt viseltek. A tárgyalótermen – a vádlottak életkorára figyelemmel – annyit változtattak, hogy a szociális munkások, szülei és védőik mellé ültették őket egy különálló pódiumra annak érdekében, hogy mindent jól lássanak. A tárgyalásokat 10 óra 30 perc és 15 óra 30 perc között tartották óránkénti tíz perces szünetekkel és egy óras ebédszünettel. A bíró biztosította a vádlottakat és a védelmet arról, hogy – ha a szociális munkások vagy a védők úgy látják, hogy a vádlottak a fáradtság vagy a stressz jeleit mutatják – befejezi a tárgyalást. (Ilyen egy esetben fordult elő.) A bíró az első tárgyalás megnyitásakor megtiltotta a vádlottak nevének, címének, más azonosításukra alkalmas adataiknak és fényképüknek a közzétételét. 1993. november 24-én az esküdtszék bűnösnek találta őket emberölésben és emberrablásban. Elítélésüket követően a bíró megengedte a vádlottak nevének közzétételét. A következő napon a nevük, fényképük és egyéb személyes adataik jelentek meg az újságokban.

Az ügyben felkért gyermekpszichiáter a tárgyalásnak a gyermekekre gyakorolt hatására vonatkozó jelentésében rögzítette, hogy ha egy gyermek súlyos bűncselekményt követ el, az a legfontosabb, hogy ismerje fel tettének súlyát és saját felelősségét, mely felismerési folyamatot jelentősen megnehezíti a hosszú büntetőeljárás és a nagy nyilvánosság.

Az EJEB ítéletében kifejtette, hogy ha gyermekek olyan súlyos bűntényt követnek el, ami nagyfokú médiaérdeklődést vonz, úgy kell lefolytatni a tárgyalást, hogy az – amennyire csak lehet – csökkentse a vádlottakban a megfélemlítés érzetét és a gátlásokat. Ezzel kapcsolatban megjegyezte a bíróság, hogy Angliában és Walesben még a jóval kisebb súlyú bűncselekményeket is fiatalkorúak bíróságán, a nyilvánosság kizárásával és a médiajelentések korlátozásával tárgyalják. A bíróság rámutatott arra, hogy a felnőttek bíróságának formalitása sokszor érthetetlen és félelmet keltő volt a tízéves vádlottak számára, azzal pedig, hogy egy pódiumon helyezték el őket, csak növelték a vádlottak diszkomfortérzetét, hiszen úgy érezték, hogy a sajtó és a hallgatóság tekintetének kereszttüzeiben ülnek.

A vádlottaknál diagnosztizált poszttraumás stressz-szindróma és a terápia elmaradása együttesen azt eredményezték, hogy csökkent azon képességük, hogy védelmükben megfelelő vallomást tegyenek, kövessék a tárgyalás menetét vagy megfelelő döntéseket hozzanak a saját érdekükben. (A tárgyalások előtt vigasztalhatatlanul sírtak, nem voltak képesek beszélni a történekről, a tárgyalások közben számoltak a fejükben vagy formákat rajzoltak a cipőjükkel.)

Az EJEB mindezek alapján megállapította az EJEE 6. cikk 1. bekezdésének²³ megsértését.

IX. Fiatalok terheltekkel szemben hozható ítéletek

„(...) the reaction to an offence should always be in proportion not only to the circumstances and the gravity of the offence, but also to the age, lesser culpability, circumstances and needs of the child, as well as to the various and particularly long-term needs of the society. (10. számú Általános Kommentár 71. pont)

Számos nemzetközi szabály hangsúlyozza, hogy a fiatalok büntetőügyeiben hozandó végső döntésnek arányosnak kell lennie a bűncselekmény súlyával, elkövetésének körülményeivel, valamint a fiatalok felelősségének fokával és személyes körülményeivel. Nem hozható tehát ítélet mindaddig, amíg ezen tényezőket – lehetőség szerint már közvetlenül az eljárás megindulását követően – fel nem tárták.

A fiatalok személyi körülményeinek értékelése teszi lehetővé a gyermek rehabilitációja és reintegrációja érdekében számára leghatékonyabb büntetés(ek) kiszabását vagy intézkedés(ek) alkalmazását. A személyi körülmények átfogó értékelése felöleli a fiatalok családi és nevelési-oktatási hátterét, jelenlegi életkörülményeit, egészségi állapotát, valamint a korábbi büntetendő cselekmények elkövetését vagy azok hiányát. Az ezen tényezők figyelembe vételével készíthető értékelésnek alkalmasnak kell lennie arra is, hogy az alapján az arra illetékes hatóságok a formális büntetőeljárás helyett alternatív intézkedések alkalmazásáról dönthessenek.

A Kanadai Óslakos Közösségben a resztoratív igazságszolgáltatás részeként ún. ítélőkörök (sentencing circles) működnek: miután a fiatalok a büntetőbíróság előtt beismerte a bűnösségét, kérheti, hogy a bíróság helyett az ítélőkör szabjon ki vele szemben büntetést. Az ítélőkörök tagjai az elkövetők és támogatóik, az áldozat és támogatói, a közösség tagjai, a jogrendszer képviselői (például a vádló vagy a védő), a szociális szolgálat képviselői és egy közvetítő vagy azok csoportja. Miután minden résztvevő kifejtette a véleményét a cselekményről és az elkövetőről, megpróbálnak megegyezni egy vagy több szankcióban. Ha az elkövető nem tartja be a megállapodásban foglaltakat, az ítélőkör az ügyet visszautalhatja a bíróságra. Mindazonáltal az ítélelhozatal joga a bírónál marad, aki dönthet úgy, hogy nem követi az ítélőkör által javasoltakat.²⁴

Általános elvként fogalmazódik meg a nemzetközi egyezményekben, hogy – fiatalok esetében – a szabadságelvonással nem járó büntetések és intézkedések prioritást élveznek a szabadságelvonással járó szankciókkal szemben, továbbá, hogy a fiatalokkal szemben kiszabott büntetések nem haladhatják meg a felnőttekre kiszabandó büntetések mértékét. (Sok államban törvény írja elő, hogy fiatalokkal szemben nem szabható ki a felnőttkorú elkövetőkre azonos körülmények között kiszabandó büntetés felénél súlyosabb szankció.)

---

23 EJEE 6. cikk 1. bekezdése: „(...) Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, a tárgyalóterembe történő belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a tárgyalás teljes időtartamára vagy egy részére (...), ha a korlátozás kiskorúak érdekei, vagy az eljárásban résztvevő felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illetőleg annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, melyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné.”

24 UNODC, Handbook on Restorative Justice Programmes, 2006

A szabadságelvonással nem járó intézkedések a gyermek családja működésének fenntartására (pl. családi konferenciák, családterápia), a gyermek oktatási rendszerbe történő reintegrálására (pl. tanulást segítő programok, drog- és alkoholelvonó kezelések, düh-kezelés) és szabadidejének hasznos eltöltésére helyezik a hangsúlyt. Céljuk a bűnismétlés minimalizálása és a fiatalok társadalomba történő reintegrálása.

A *próbára bocsátás* általában magában foglalja egy meghatározott személynél, meghatározott időben történő jelentkezési kötelezettséget vagy egy meghatározott hely (pl. iskola) látogatásának kötelezettségét. Ha a fiatal megszegi a próbára bocsátás szabályait, ügyét visszautalják a bíróságra. Hangsúlyozandó, hogy a próbára bocsátás feltételeinek reálisoknak kell lenniük, nem kötelezhető a fiatal például arra, hogy a pártfogóval való találkozás érdekében rendszeresen messzire kelljen utaznia.

A *jóváteletli munka* meghatározott óraszámú, fizetés nélküli, általában a közösség érdekében végzett munkát jelent, mely resztoratív elemekkel is összekapcsolható.

Az *oktatási jellegű szankciók* célja az iskolából hosszabb-rövidebb időre kimaradt vagy tanulási nehézségekkel küzdő fiatalok oktatási rendszerbe történő reintegrálása, felzárkóztatása, és ezáltal a jövőben hasznosítható ismeretek megszerzésének elősegítése.

A *tiltott tevékenységek körének meghatározása*, a meghatározott időszakokra (például este héttől reggel hétig) vonatkozó *lakhelyelhagyási tilalom* elrendelése és a csuklóra vagy bokára rögzített *elektromos chip viselésének* kötelezettsége, mint szankció célja a fiatalok meghatározott – a bűnismétlés veszélyét magukban rejtő – tevékenységektől vagy személyektől való távoltartása.

A *felügyeleti szankciók* alkalmazása lehetőséget nyújt a fiataloknak arra, hogy családjukban maradhassanak, és folytathassák tanulmányaikat vagy munkájukat amellet, hogy időnként találkozniuk kell a felügyelővel vagy részt kell venniük bizonyos – például kábítószer-függőséget kezelő – programokon.

A rövid távú, *nevelőszülőknél vagy nevelőotthonban történő elhelyezés* kiemeli a fiatalokat a családjából és általában akkor alkalmazandó, ha a szülőknek nehézségeik támadnak a gyermeknevelés terén, ők maguk is kábítószer- vagy alkoholproblémákkal küzdenek, illetve a fiatalok más életkörülményei is hozzájárultak ahhoz, hogy a bűn útjára lépjen. [Az Egyesült Királyságban működő „Intensive fostering” keretében a fiatalok az ítélethirdetés után 6-9 hónapra nevelőcsaládhoz kerül, ahol ahhoz, hogy kedvezményeket élvezzen (pl. TV-t nézhessen), jó magaviseletével (pl. a házi feladat elkészítésével) pontokat kell gyűjtenie.²⁵]

Végezetül a *végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés* említendő meg a tényleges szabadságelvonással járó szankciók lehetséges alternatívájaként.

A felsorolt jogkövetkezmények – a fiatalok rehabilitációjának és reintegrációjának elősegítése érdekében – egyenként és együttesen is alkalmazhatók, valamint a fiatalok igényeihez és helyzetéhez alakíthatók. A legmegfelelőbb hatás elérése érdekében szükséges a szankciók időszakonkénti felülvizsgálata és a büntetés céljához, illetve a fiatalok szükségleteihez igazítása.

A „legkeményebb” fiatalokkal is pozitív eredményeket elért „Multisystemic Therapy” (MST) egy intenzív család- és közösség alapú program, amely a visszaeső és erőszakos fiatalok bűnelkövetők életének valamennyi részletére (otthon, iskola, baráti kör, szabadidő

---

25 Hazel, N., Cross-national comparison of youth justice, 2008.

eltöltése, stb.) figyelemmel van. Az MST keretében a terapeuták együttműködnek a szülőkkel annak érdekében, hogy – egyrészt – őket is ellenőrzésük alá vonják, – másrészt – a fiatalkorúakat az oktatási rendszerben tartásuk és bevezessék a sport- és rekreációs tevékenységekbe, csökkentve ezzel a fiatalkorúak pszichés valamint kábítószer- és alkoholproblémáit.

A legtöbb nemzetközi egyezmény rögzíti a *szabadságelvonással járó szankciók* kivételes, végső eszközként történő alkalmazásának kívánalmát, személy elleni erőszakos cselekményekre vagy más jellegű bűncselekményeket elkövető bűnismétlőkre szűkítve alkalmazásuk lehetőségét.²⁶

A bűncselekmény elkövetésekor tizenhét évét be nem töltött elkövetőkkel szemben tilos a halálbüntetés, valamint a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása.

X. A szabadságvesztés végrehajtása

„Juveniles detained in facilities should be guaranteed the benefit of meaningful activities and programmes which would serve to promote and sustain their health and self-respect, to foster their sense of responsibility and encourage those attitudes and skills that will assist them in developing their potential as members of society” (Havannai Szabályok 12. pont)

A Gyermekjogi Egyezmény 37. cikkének b)-d) pontjai tartalmazzák a szabadságelvonással járó szankciók alkalmazásának főbb elveit:

„Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy

b) gyermeket törvénytelenül vagy önkényesen ne foszsanak meg szabadságától. A gyermek őrizetben tartása vagy letartóztatása, vagy vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása a törvény értelmében csak végső eszközként legyen alkalmazható a lehető legrövidebb időtartammal;

c) a szabadságától megfosztott gyermekkel emberségesen és az emberi méltóságnak kijáró tisztelettel, életkorának megfelelő szükségleteinek figyelembevételével bánjanak. Különösképpen el kell különíteni a szabadságától megfosztott gyermeket a felnőttektől, kivéve, ha a gyermek mindenek felett álló érdekében ennek ellenkezője tűnik ajánlatosabbnak; a gyermeknek, rendkívüli körülményektől eltekintve, joga van levelezés és látogatások útján kapcsolatban maradni családjával;

d) a szabadságától megfosztott gyermeknek joga legyen igen rövid idő alatt jogsegélyt vagy bármely más alkalmas segítséget igénybe venni, valamint joga legyen arra is, hogy szabadságelvonásának törvényességével kapcsolatban bírósághoz vagy más illetékes, független és pártatlan hatósághoz forduljon, és hogy az ügyben sürgősen döntsenek.”

A fiatalkorú elítéltek szabadságvesztésének végrehajtása során kiemelt figyelmet kell fordítani a fiatalkorúak – életkorukból, személyiségük fejlődéséből, nemükből, mentális és fizikai egészségükből fakadó – speciális szükségleteire.

A fiatalkorú és felnőttkorú elítéltek elkülönítése alapelveként indoka az, hogy a fiatalkorúak felnőttkorúak büntetés-végrehajtási intézetében történő elhelyezése veszélyezteti a fiatalok alapvető biztonságát, jólétüket, reintegrációjukat és azon cél elérését, hogy a későbbiekben ne kövessenek el bűncselekményt.²⁷ Ezen elv gyermekbarát, speciális képzésben részesült

²⁶ Gyermekjogi Egyezmény 37 (b), Pekingi Szabályok 17.1 (b) és (c), Havannai Szabályok 2. pont

²⁷ 10. számú Általános Kommentár 85. pont

személyzettel, valamint a fiatalkorúak életkori szükségleteihez igazodó szabályokkal és gyakorlattal rendelkező, elkülönített intézmények létesítésének kötelezettségét rója az államokra. Megjegyzendő e körben, hogy az elkülönítés ezen elve sokszor sérül lány elítéltek esetében, figyelemmel arra, hogy alacsony számuk miatt nem gazdaságos külön intézményeket építeni számukra.

Azon körülmény, hogy az elítélt betölti a tizennyolcadik életévét, nem jár automatikusan a felnőttek intézményébe történő áthelyezés kötelezettségével; ez kitolható a huszonegyedik életév betöltéséig.

A gyermekek közötti erőszak megelőzése érdekében – lehetőség szerint – ajánlatos az életkori csoportok és az elkövetett bűncselekmények típusa szerinti elkülönítés is.

A fiúk és a lányok elkülönítése elvének érvényesítése mellett pedagógiai és fejlődéslélektani okokból lehetővé kell tenni azt, hogy az eltérő nemű fiatalok – felügyelet mellett – szervezett közös programokon vegyenek részt.

A lány elítéltek fogvatartása során figyelemmel kell lenni a fiúktól eltérő fizikai, pszichológiai, étrendi, társadalmi és egészségügyi szükségleteikre, valamint arra is, hogy büntetés-végrehajtási intézetekben gyakran válnak szexuális természetű megaláztatás és nemi erőszak áldozatává. Lehetővé kell tenni a lány fogvatartottak rendszeres nőgyógyászati vizsgálatát és a várandós fiatalkorú elítéltek terhesgondozását.

Fokozott sebezhetőségük miatt kiemelt védelmet kell biztosítani a fogyatékkal élő, etnikai vagy faji kisebbséghez tartozó, bennszülött és külföldi nemzetiségű, valamint LMBT²⁸ fogvatartottak számára.

Az egészségügyi ellátáshoz és pszichiátriai szolgáltatásokhoz való hozzáférés jogának biztosítása különösen fontos a kábítószer-függőség és a fogvatartás okozta mentális problémák felismerése és kezelése terén.

A Havannai Szabályok 55. pontja értelmében a fiatalkorú fogvatartott nem kötelezhető arra, hogy orvosi vizsgálatnak vesse alá magát.

A Yazgül Yılmaz v. Törökország (No. 36369/06, 2011. február 1.) ügy tényállása szerint 2002-ben az akkor 16 éves kérelmezőt a Kurdisztán Munkáspártnak (illegális szervezet) nyújtott segítségéért rendőrségi őrizetbe vették. Az őrizet másnapján a fiatalkorúak rendőrfelügyelője orvosi és nőgyógyászati vizsgálat elvégzését kérte annak megállapítása érdekében, hogy az őrizet ideje alatt megerőszkolták-e, illetve hogy a szűzhártyája ép volt-e. A vizsgálatot a kérelmező hozzájárulása nélkül végezték el. A kérelmezőt végül 2002 októberében felmentették és szabadon bocsátották. Számos – 2003-ban és 2004-ben elvégzett – orvosi (pszichiátriai, nőgyógyászati, ortopédiai és háziorvosi) vizsgálat eredményeképpen poszttraumás stressz-szindrómát és depressziót diagnosztizáltak a kérelmezőnél.

Az EJEB ítélete szerint a kérelmező két napig volt rendőrségi őrizetben anélkül, hogy arról a szüleit vagy a jogi képviselőit értesítették volna, a nőgyógyászati vizsgálatot pedig hozzájárulása nélkül végezték el rajta.

Az EJEB ítéletében hangsúlyozta, hogy tekintettel arra, hogy egy nőgyógyászati vizsgálat – különösen, ha az alanya fiatalkorú – traumatizáló hatású lehet, annak elvégzését az általános orvosi vizsgálatokhoz képest többlet-garanciákkal (a fiatalkorú hozzájárulása annak minden

---

28 Lesbikusok, Melegek, Biszexuálisok és Transzneműek

szakaszához, a szemérem tiszteletben tartása, annak lehetővé tétele, hogy valaki elkísérje a vizsgálatra és választhasson férfi vagy női orvos között, tájékoztatás a vizsgálat elvégzésének okáról, annak menetéről és eredményéről) kell biztosítani. Az EJEB ítéletében rámutatott arra, hogy a nőgyógyászati vizsgálat elvégzését a kérelmező esetében – figyelembe véve azt, hogy nem nemi erőszakkal, hanem szexuális zaklatással vádolta a rendőröket – semmi nem indokolta. A vizsgálat okozta félelem, a kérelmező életkora és azon körülmény okán, hogy a kérelmezőt nem kísérte el senki a vizsgálatra, az EJEB a vizsgálat elvégzését megalázó bánásmódnak és az EJEE 3. cikkébe ütközőnek minősítette.

Annak biztosítása érdekében, hogy a fiatalok mindig biztonságban érezzék magukat a büntetés-végrehajtási intézetben, szükséges a személyzet rendszeres és tapintatos – különösen éjszakai – felügyelete.

A fogvatartás körülményeinek körében a nemzetközi egyezmények előírásokat tartalmaznak – többek között – az ágynemű rendszeres cseréjére, a világításra, a fűtésre, a szellőzésre, a fogvatartottak személyes tárgyainak megfelelő elhelyezésére és a fiatalok tisztálkodására vonatkozóan.

A Havannai Szabályok előírják, hogy a tanulás joga nem korlátozható a tankötelezettség időtartamára, és a fogvatartottaknak joguk van olyan szakképzésben való részvételre, amelynek későbbi életük során hasznát vehetik. Az intézetben szerzett bizonyítványok – a későbbi stigmatizálás elkerülése érdekében – nem tartalmazhatnak a fogvatartásra utaló adatot.

A fiatalok büntetés-végrehajtási intézeteiben biztosítani kell a kognitív zavarokkal vagy tanulási nehézségekkel küzdő gyermekek speciális oktatását.

A fiatalok fogvatartottak által végezhető munkára vonatkozóan a Gyermekjogi Egyezmény 32. cikkének 1. pontja kimondja, hogy védelemben kell részesíteni a fiatalokat a gazdasági kizsákmányolás ellen és nem kényszeríthetők semmiféle kockázattal járó, iskoláztatást veszélyeztető, továbbá az egészségükre, fizikai, szellemi, lelki, erkölcsi vagy társadalmi fejlődésükre ártalmas munkára.

A fiatalok elítéltek mindennapi életében a munkavégzés – a tanulás mellett – csak másodlagos szerepet tölthet be, és célja nem a haszon létrehozása, hanem az elítéltek önbecsülésének növelése, valamint későbbi munkaerőpiaci helyzetük javítása. A munkát a reintegrációs célok megvalósulásának elősegítése érdekében – lehetőség szerint – a helyi közösségben kell végezni. Ha a fiatalok a fogvatartási intézményben végez munkát, törekedni kell arra, hogy a munkaszervezés és a munkavégzés módja – amennyire csak lehet – hasonlítson a közösségben végzett munkára.

A Havannai Szabályok rögzítik a megfelelő mennyiségű (legalább egy óra) napi szabad levegőn végzett testmozgás jogát, valamint előírják, hogy a fiatalok büntetés-végrehajtási intézeteiben megfelelő helyet és felszerelést kell biztosítani a rekreációs, testnevelési és szabadidős (köztük művészeti) tevékenységeknek.

Minden fogvatartott fiataloknak joga van – látogatások, telefon és levelezés útján – kapcsolatot tartani a családjával, rokonaival, törvényes képviselőjével, barátaival és külső szervezetek képviselőivel. A Havannai Szabályok szerint ajánlatos a levelezés, e-mailváltás és csomagok fogadásának korlátlan engedélyezése, valamint – lehetőség szerint – hetente egyszer, de nem ritkábban, mint havonta egyszer látogatók fogadása

Azon fiatalok számára, akik nem rendelkeznek a telefonáláshoz vagy levelezéshez szükséges anyagi fedezettel, a fogvatartási intézménynek – bizonyos számú ingyenes telefonhívás és a levelezéshez szükséges eszközök ingyenes biztosításával – ahhoz segítséget kell nyújtania.

A kapcsolattartás joga csak kivételesen – a fiatalok legfőbb érdekének védelme érdekében – korlátozható, mely korlátozás nem jelentheti a fogvatartott kommunikációs eszközöktől való elzárását, vagy a családja lakóhelyétől távol eső büntetés-végrehajtási intézményben történő elhelyezését, mely körülmények nehézkessé vagy lehetetlenné tennék a kapcsolattartás jogának gyakorlását.

A 10. számú Általános Kommentár rögzíti, hogy – annak érdekében, hogy a fiatalok kapcsolatban tarthasson családjával – a családja lakóhelyéhez legközelebb eső intézményben kell elhelyezni, és – szükség esetén – utazási jeggyel vagy az utazás költségeihez történő pénzügyi hozzájárulással biztosítani kell azt, hogy a kapcsolattartás jogát ténylegesen gyakorolhassa és az intézményből történő időnkénti hazautazásával felkészülhessen a szabadulás utáni életére.

A Havannai Szabályok 59. pontja rögzíti, hogy a fogvatartási intézményekben – a fiatalok elítéltek társadalomba való visszatérésének előkészítése körében – biztosítani kell a fiatalok külvilággal való kapcsolatának fenntartását. Ezen célt szolgálja a büntetés-végrehajtási intézményből – meghatározott időtartamra, célból (pl. családlátogatás, temetés, oktatási, szakképzési, sport- vagy szórakozási célból) és feltételek mellett – történő eltávozás.

A büntetés-végrehajtási intézményeknek meg kell engedniük a fiatalok fogvatartottak intézetben belüli jogai biztosításának – rendszeres és váratlan – ellenőrzésére hivatott független felügyelők intézetbe történő belépését, a személyzettel és a fogvatartottakkal való találkozásukat és a velük való beszélgetést. A fiatalok fogvatartottaknak is joguk van ezen független felügyelőkkel való négy szemközti beszélgetésre és panaszuk hozzájuk történő előterjesztésére. Ha a felügyelők a gyermeki jogok megsértését észlelik, az ügyet – kivizsgálás végett – az illetékes hatóságok elé terjesztik.

A fiatalok elítélteknek joguk van kéréseiket és panaszukat az intézmény vezetése, valamint az igazságszolgáltatási vagy más független hatóságok elé terjeszteni. A büntetés-végrehajtási intézet kötelezettsége, hogy a fiatalokat ebbéli jogaik gyakorlása tárgyában az intézetben történő befogadáskor írásbeli formában, gyermekbarát módon megfelelő tájékoztatással lássák el.

XI. Reintegráció és utógondozás

„Theoretically, rehabilitation is the focus of corrections programmes for juveniles. In practice, however, as occurs with adult programmes, juvenile rehabilitation programmes may be poorly implemented.” (Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention: Reintegration, Supervised Release, and Intensive Aftercare)

A fiatalok bűnelkövetők társadalomba való visszailleszkedése előkészítésének már abban a pillanatban el kell kezdődnie, amikor a fiatalok a büntető igazságszolgáltatási rendszerrel kapcsolatba lép. Ennek érdekében szükséges – már az eljárás legelején – az egyes elkövetőket érintő rizikófaktorok feltárása és átfogó értékelése, valamint a – rendkívül időigényes – reintegrációs folyamat során követendő nevelési terv ehhez igazodó kidolgozása.

A büntetés-végrehajtási intézetek és a közösség szoros együttműködése szükséges ahhoz, hogy a fiatalkorút – már szabadon bocsátása előtt – ellássák a megfelelő életvezetési tanácsokkal, megismertessék a konfliktusok feloldásának különféle módjaival, illetve iránymutatást adjanak neki arra vonatkozóan, hogy hogyan kell független felnőttként élni és önfegyelmet gyakorolni.

A sikeres reintegrációhoz nélkülözhetetlen az integrációs stratégiák széles körének (pl. tanácsadás, foglalkoztatási, szakmai és oktatási programok, pszichés és anyagi támogatás, egészségügyi ellátás) kidolgozása, és azoknak – a fiatalkorú igényeihez igazodó – alkalmazása.

Azon fiatalkorú elítéltek esetében, akik a büntetés-végrehajtási intézménybe kerülésüket megelőzően nehéz vagy bizonytalan életkörülmények között éltek, a reintegrációs folyamatnak ki kell terjednie arra is, hogy a fiatalkorúnak – elbocsátását követően lehetőleg minél hamarabb – megfelelő lakhatást, foglalkoztatást, ruházatot, oktatást stb. biztosítsanak.

A reintegráció sikere érdekében szükséges a büntetés-végrehajtási intézeten belül egy rehabilitációs és reintegrációs részleg kialakítása és a fiatalkorú rövid távú eltávozásainak biztosítása annak érdekében, hogy családi és baráti kapcsolatait erősíthesse.

A fiatalkorú elítéltek feltételes szabadságra bocsátása különböző feltételektől – meghatározott helyen (pl. átmeneti otthonban, nevelőotthonban, nappali oktatási központban) tartózkodás, meghatározott közösségi programokon való részvétel, éjszakai otthon tartózkodás, meghatározott helyek látogatásának tilalma, gyógyszerek szedése, rendszeres drogteszt szolgáltatása, pártfogóval való kapcsolattartás – tehető függővé. Ha a fiatalkorú megszegi ezen magatartási szabályokat, annak nem automatikusan a szabadságvesztésből fennmaradó rész végrehajtásához, hanem a segítség és támogatás mértékének újragondolásához és a feltételek ehhez igazításához kell vezetnie.

A 80-as évek végén a Fiatalkorúak Igazságszolgáltatási és Bűnmegelőzési Hivatala²⁹ által végzett kutatómunka eredményeképpen a Colorado-ban, Nevadában és Virginiában kifejlesztett IAP (Intensive Aftercare Programme) modell szigorú magatartási szabályokat ír elő, melyek megtartását szoros felügyelettel ellenőrzi, megszegésüket pedig szankciókkal bünteti, ugyanakkor célhoz kötött jutalmakkal (pl. családlátogatás, extra telefonálás, kedvenc étel, mozijegy, sportesemény látogatása) ösztönzi az együttműködést. Mivel a program „tolakodó” volta miatt a szabályok gyakori megszegése valószínűsíthető, a modell a szabályszegés súlyosságához igazodó fokozatos szankciók egész sorát (pl. kimenő korlátozása, közösségi szolgálat, házi őrizet, fokozott felügyelet) alakította ki.³⁰

XII. „Ott vagyunk már?”³¹ A fiatalkorú terheltek jogainak érvényesülése az Európai Unióban napjainkban ³²

„The case law of the European Court of Human Rights and the European Committee of Social Rights illustrates the many situations in which

29 Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention

30 Implementation of the Intensive Community-Based Aftercare Program, Juvenile Justice Bulletin, July 2000

31 Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2016-2021) Children’s human rights CM (2015) 175 final 2016. március 3.

32 Children’s involvement in criminal, civil and administrative judicial proceedings in the 28 Member States of the EU, Child Law Clinic, University Collage Cork, June 2015

children's rights are at stake. In recent years, the Court has found a range of violations of the European Convention on Human Rights with respect to children (...)” [Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2016-2021)]

Bár az Európai Unió tagállamainak többsége nem vezetett be fiatalkorúakra specializálódott igazságszolgáltatási intézményeket, számos országban folytatnak jó gyakorlatot e téren.

Követendő példát állít Franciaország, ahol a fiatalkorúak bírósága (Juges pour Enfants) jár el minden olyan esetben, ahol az áldozat vagy az elkövető gyermekkorú. Tizennégy tagállamban állítottak fel speciális – fiatalkorú gyanúsítottakkal, áldozatokkal és tanúkkal foglalkozó – rendőri egységeket.

Néhány tagállam specializációt vezetett be a fiatalkorúakkal foglalkozó bírák, ügyészek és védőügyvédek képzésében. Ausztriában annak érdekében, hogy a fiatalkorúak ügyeivel foglalkozó bírák és ügyészek megfelelő tapasztalatra tegyenek szert, hivatalba lépésük előtt legalább két héten át áldozatvédő vagy gyermekjóléti intézményben kell szolgálatot teljesíteniük.

Az indokolatlan késedelem elkerülése érdekében nyolc tagállam állított fel határidőt a fiatalkorú terheltek bíróság elé állítására vonatkozóan. Ez a határidő Finnországban két hét, Horvátországban és Skóciában hat hónap, az átlagos határidő pedig két és három hónap között van. Dániában a „7+7+ eljárás”-nak nevezett gyorsított eljárásban a fiatalkorú által elkövetett erőszakos vagy más súlyos bűncselekmény nyomozását a rendőrségnek hét napon belül végrehajtania, az ezt követő hét napon belül a szociális szolgálatnak cselekvési tervet (crime action plan) kell készíteni, melynek elkészültét követően a vádhatóságnak az ügyet – amilyen gyorsan csak lehet – a bírósághoz kell küldenie.

Magyarország kivételével valamennyi tagállamban törvény biztosítja a fiatalkorú terheltek azon jogát, hogy jogaikról és a büntetőeljárás menetéről – már a hatóságokkal való kapcsolatba lépésük pillanatában – megfelelő tájékoztatással lássák el őket. A szükséges tájékoztatás köre azonban tagállamonként változó. Követendő példát állít Belgium, ahol az őrizetbe vett fiatalkorúakat szóban vagy írásban az általuk értett nyelven tájékoztatni kell – többek között – a jogaikról és az őrizetbe vételük okáról, az őrizet maximális időtartamáról, az őrizetet követő eljárásról, valamint a rendőrség által alkalmazható kényszerintézkedésekről.

Minden tagállam biztosítja a fiatalkorú terheltek vallomástételhez való jogát, melynek köre tagállamonként változó. Lettországból kiterjed a nyomozási cselekményeknél való részvételre és az áldozattal való megegyezés kezdeményezésére, míg Romániában csak a bíróság általi egy alkalommal való meghallgatás jogát foglalja magában. Olaszországban a fiatalkorú terhelt kizárólag a nyomozás során tehet vallomást; miután megkezdődött a tárgyalás, kérheti a meghallgatását, a közzévaló azonban ezt nem köteles engedélyezni.

A fiatalkorú terheltek jogi segítséghez való joga néhány tagállamban feltétel nélkül, ingyenesen biztosított, míg más tagállamokban különböző feltételekhez [pl. egy évet meghaladó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény (Ciprus), elítélés esetén a jogi segítség költségének visszafizetési kötelezettsége (Dánia)] kötött.

Finnország, Svédország és Szlovákia kivételével valamennyi tagállamban tilos a fiatalkorú terheltek személyazonosságát a médiában nyilvánosságra hozni. Angliában és Walesben fiatalkorú terhelt esetében tilos a tárgyalásról úgy tájékoztatni, hogy az felfedje a fiatalkorú

arcképét, nevét, címét, iskoláját, vagy más olyan adatait, amelyekből a személyazonosságára lehet következtetni. Ezen tilalmat azonban a bíróság – pl. meghatározott súlyos bűncselekmények esetében – feloldhatja.

XIII. Összegzés

A Gyermekjogi Egyezmény több, mint 25 évvel ezelőtti hatályba lépése óta, bár történtek előrelépések a fiatalok terheltek nemzetközi dokumentumokban rögzített jogainak biztosítása terén, ezen jogok gyakorlása ma még sok tagállamban korlátozott és feltételekhez kötött.

Széleskörű összefogásra, a megvalósult eredmények feltárása érdekében végzett adatgyűjtésre, tapasztalatcserére, cselekvési tervek kidolgozására és a megvalósításukhoz szükséges anyagi fedezet előteremtésére van szükség ahhoz, hogy a fiatalok terheltek büntetőeljárásbeli jogai a maguk teljességében érvényesüljenek és reintegrálásuk a közösségbe eredményesen megtörténjen.

Hivatkozott irodalom

Convention on the Rights of the Child 44/25 of 20 November 1989

General Comment No. 10 (2007) Children's rights in juvenile justice

40/33. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules)

45/112. United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines)

45/113 United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (The Havana Rules)

Guidelines for Action on Children in the Criminal Justice System (Recommended by Economic and Social Council resolution 1997/30 of 21 July 1997)

Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law (Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary) United Nations Office on Drugs and Crime Vienna

European Crime Prevention Network, A Review of good practices in Preventing Juvenile Crime in the European Union 2006

Penal Reform International, Good Practice: Juvenile Police Department in Jordan

UNICEF, Good Practices and promising initiatives in juvenile justice in the CEE/CIS region, 2010.

African Child Policy Forum, Realising Rights for Children: Good Practice, Eastern and Southern Africa, 2007.

European Rules for juvenile offenders subject to sanctions and measures CM/Rec(2008)11

Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice
2010. november 17.

Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2016-2021) Children's human rights
CM (2015) 175 final 2016. március 3.

UNODC, Handbook on Restorative Justice Programmes, 2006

Hazel, N., Cross-national comparison of youth justice, 2008

Opinion of the European Economic and Social Committee on The prevention of juvenile
delinquency. Ways of dealing with juvenile delinquency and the role of the juvenile justice
system in the European Union (2006/C 110/13)

Implementation of the Intensive Community-Based Aftercare Program, Juvenile Justice
Bulletin, July 2000

Children's involvement in criminal, civil and administrative judicial proceedings in the 28
Member States of the EU, Child Law Clinic, University Collage Cork, June 2015

Egyéb felhasznált irodalom

Salduz v. Törökország (No. 36391/02, 27 November 2008)

Panovits v. Ciprus (No. 4268/04, 11 December 2008)

Okkali v. Törökország (No. 52067/09, 17 October 2006)

Nart v. Törökország (No. 20817/04, 6 May 2008.)

Güvec v. Törökország (No. 70337/01. 20 January 2009)

Kuptsov and Kuptsova v. Oroszország (No. 6110/03, 3 March 2011)

V. and T. v. the United Kingdom (No. 24724/94, 16 December 1999 és No. 24888/94, 16
December 1999)

Yazgül Yılmaz v. Törökország (No. 36369/06, 2011. február 1.)

Nyíregyháza, 2017. február 22.

dr. Dallosné dr. Farkas Edina
bíróági titkár
Nyíregyházi Járásbíróság